

Еволюція кредитних грошей є процесом синхронним до розвитку економіки та потреб економічної діяльності. Структура грошової маси постійно змінюється, пристосовуючись до нових потреб у здійсненні платежів та розрахунків. З другого боку, виникнення нових видів платіжних засобів стимулює розвиток певних видів економічної діяльності. У сучасних економіках особливо показовим є вплив запроваджених електронних платежів та кредитних карток, які докорінно змінили сам характер грошових розрахунків і стали потужним чинником інтенсифікації економіки.

На кожному з етапів розвитку економіки найбільш адекватними до її потреб були певні форми кредитних грошей з відповідними властивостями. На рис. 2 зображено функціональну структуру кредитних грошей.

У сучасній економіці присутні різноманітні складові кредитних грошей, що пов'язано з диверсифікацією їхніх властивостей. У кожного з видів кредитних грошей можна виділити домінуючі функції, які менш виражені в інших компонентах грошової маси.

Таким чином, еволюція кредитних грошей відбувалася шляхом розвитку відповідних функцій з розширення можливостей грошових систем. Історичний характер еволюції кредитних грошей обумовлений спроможністю їх певних видів забезпечувати реалізацію суспільних потреб. Ускладнення економічних відносин та збільшення масштабів грошових розрахунків супроводжуються інфляційними процесами і підвищенням ризикованості. Поява та розвиток нових видів кредитних грошей зумовлені необхідністю задовольнити відповідні суспільні потреби. У сучасних грошових системах присутні усі функціональні складові грошових систем, проте їх структура постійно змінюється. Характерною є тенденція до скорочення частки банкнот у класичному розумінні та зростання різних видів електронних платежів та деривативів, що обумовлено особливостями монетарних процесів у ринкових економіках.

Література

1. Билоусов Л.Д. Деньги и кредит. – Харьков: Прапор, 2004. – 340 с.
2. Гроші та кредит/ За ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
3. Миллер Р.Л. Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело. – М.: Инфра-М, 2000. – 598 с.
4. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1998. – 964 с.
5. Словарь современной экономической теории Макмиллана/ Под ред. Д.У. Пирса. – М.: Инфра-М, 1997. – 606 с.
6. Фридмен М. Если бы деньги заговорили... – М.: Дело, 1998. – 156 с.

УДК 339.164

Аспір. О.В. Санін¹ – Львівський НУ ім. Івана Франка

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Присвячено історії становлення та розвитку строкового ринку та ф'ючерсних бірж. Автор наголошує на появі інноваційних фінансових інструментів.

¹ Наук. керівник: доц. В.Й. Плиса, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

The history of creation innovation financial instruments

In this article is devoted to history of a future market in economy. The author emphasizes on innovation financial instruments.

Інноваційні фінансові інструменти і принципи, що лежать в основі їх використання, мають багатовікову історію становлення і розвитку. Ще у Древній Греції і Древньому Римі формалізована торговельна практика почалася з фіксування часу і місця торгівлі, центрального ринкового закладу, із загальних товарообмінних операцій і валютних систем, а також висновку контрактів на постачання товарів у договірний термін. У період розквіту Римської імперії торгові центри за назвою *fora vendalia* (ринки розпродажу) були центрами реалізації товарів, що римляни привозили з віддалених куточків імперії.

Незважаючи на крах цих цивілізацій, основні принципи центральної ринкової структури збереглися. У похмуру епоху раннього середньовіччя, коли була порушена широко розгалужена комерційна торгівля, продукти купували і продавали на відособлених місцевих ринках. Зрештою, практика попереднього оповіщення про визначені терміни і місця ринкової торгівлі відродилася у формі середньовічних ярмарків.

До XII ст. середньовічні ярмарки Англії і Франції були вже досить великими і різноманітними, комплексними. У міру розвитку спеціалізації деякі ярмарки стали осередком торгівлі між англійськими, іспанськими, французькими й італійськими купцями. У XIII ст. найбільш розповсюдженими і звичайними були угоди з використанням готівки на місці і негайній поставці товару; однак, вже в цей період почали практикувати укладання контрактів на більш пізнє постачання товарів в обговорений термін зі стандартами якості, що установлювали за зразками [1, p.80].

Серед найважливіших внесків середньовічної ярмарки у сучасну комерційну діяльність – принципи саморегуляції й арбітражу, а також формалізовані торговельні процеси. У середньовічній Англії Законом про діяльності купців визначалися стандарти (правила, вимоги) поведінки, прийнятні для місцевої влади. Принцип саморегуляції, самоврядування, передбачений загальним законодавством в Англії і застосовувався в американських колоніях, був прийнятий потім на товарних біржах США. Для вирішення конфліктів між покупцями і продавцями англійські купецькі об'єднання одержували від місцевої або центральної державної влади повноваження вводити і домагатися виконання своїх власних правил поведінки. Об'єднання купців могли виносити рішення про призначення покарань і відшкодування збитків за допомогою організації ярмаркових судів. У XIV ст., коли ці суди були офіційно прийняті англійськими судами загального права, їхня юрисдикція, тобто коло повноважень та дозволу застосовувати законні санкції, була витіснена юрисдикцією місцевих судів. У багатьох районах світу ярмарки стали замінятися спеціалізованими центральними ринками, або торговими центрами. В Європі такі ринки одержали назву бірж.

Створення бірж одержало поширення не тільки в Англії і Європі. Аналогічні ринки стали формуватися в Японії і США. Відомо, що в Японії (приблизно з 1700-х років) почали торгувати ф'ючерсами на рис [1, p.84].

У США товарні ринки існують уже з 1752 р.; на них йшла торгівля товарами вітчизняного виробництва, продуктами домашнього виготовлення, текстильними виробами, шкірами і шкурами, металами і лісоматеріалами. Велика частина угод відбувалася за готівку з негайним постачанням. Але все-таки існування таких ринків дуже полегшувало і розширювало сферу торгівлі всілякими товарами.

Історія сучасної ф'ючерсної торгівлі розпочалася на Середньому Заході США на початку 1800-х років. Вона була тісно пов'язана з розвитком комерційної діяльності в Чикаго і торгівлею зерном на Середньому Заході. Зручне стратегічне розташування міста у південній частині системи Великих озер сприяло швидкому розвитку міста як зернового терміналу. Однак проблеми попиту та пропозиції, перевезень і збереження створювали хаотичну ситуацію в реалізації товарів і логічно обумовили появу ф'ючерсних ринків.

На початку 1800-х років хаос у сфері попиту та пропозиції був цілком звичним для виробників сільськогосподарської сировини. Надлишок сільськогосподарської продукції у період заготівлі представляв тільки частину проблеми. Підприємці терпіли крах через недостачу сировини для збереження діючого виробництва. Коли були створені товарні біржі, їхні зусилля почали спрямовувати на розробку законодавчих заходів для поліпшення мережі сільських доріг, будівництво внутрішніх водних шляхів, розширення складських і портових споруджень.

У зв'язку з важкими умовами маркетингу (реалізації) фермери і торговці почали практикувати укладання контрактів з наступним постачанням товарів. Завчасні, попередні контракти на постачання кукурудзи вперше було укладено купцями-річковиками, що одержували зерно від фермерів пізньої осені або на початку зими, але повинні були зберігати його доти, доки кукурудза досить висохне для навантаження на судно, а ріка або канал звільняться від льоду. Перший із зареєстрованих контрактів датується 13 березня 1851 р. Цей контракт було укладено на 3 тис. бушелів (близько 75 т.) кукурудзи з постачанням у червні за ціною за 1 бушель нижче на 1 цент, ніж це було станом на 13 березня [2, с. 44].

З розширенням зернової торгівлі у 1848 р. 82 купці організували центральну ринкову організацію – Чиказьку товарну біржу, назвавши її Чиказькою товарною палатою. Цілями створення цієї біржі були сприяння комерційної діяльності міста і надання місця, де покупці і продавці могли б зустрічатися й обмінюватися товарами. У початковий період існування товарної біржі застосовувалася система завчасних контрактів.

Однак такі попередні угоди мали недоліки. Вони не були стандартизовані у відношенні якості і термінів поставок, і учасники угод (купці, біржові маклери, постачальники) часто не виконували завчасно прийнятих на себе зобов'язань. У 1865 р. Чиказька товарна біржа зробила крок до формалізації торгівлі зерном за допомогою розробки стандартних типових угод, названих ф'ючерсними контрактами. Ці контракти на протипагу завчасним, стандартизованим з якістю, кількістю, термінам і місцем постачання товару, за яким, зроблено угоду. Ці основні принципи ф'ючерсної торгівлі залишаються у силі і на да-

ний час, але ніхто не може угадати, як буде змінюватися і розвиватися ця порівняно молода сфера підприємницької діяльності в наступному сторіччі і далі.

Кінець XIX ст. був важливим періодом з погляду масштабів і ефективності ф'ючерсної торгівлі. Відбувалася формалізація торговельної практики, стандартизувались контракти, установилися правила поведінки і розрахунків, порядок дозволу споровиш, процедури улагоджування розбіжностей.

З утворенням нових товарних бірж наприкінці XIX – початку XX сторіччя контрактна ф'ючерсна торгівля стала розростатися (табл. 1).

Табл. 1. Перші ф'ючерсні біржі

Період	Події
1848 р.	Чиказька торговельна палата (Chicago Board of Trade)
1868 р.	Американська біржа (MidAm Exchange – MidAm), зареєстрована у 1880 р. як Чиказька відкрита торговельна палата (Chicago Open Board of Trade)
1870 р.	Нью-Йоркська бавовняна біржа (New York Cotton Exchange)
1872 р.	Нью-Йоркська біржа олії і сиру (The Butter and Cheese Exchange of New York), перейменована через десять років у зв'язку з розширенням переліку товарів у Нью-Йоркську товарну біржу (New York Mercantile Exchange)
1874 р.	Чиказька продуктова біржа (Chicago Produce Exchange), реорганізована у 1919 році в Чиказьку товарну біржу (Chicago Mercantile Exchange – CME)
1882 р.	Нью-Йоркська біржа кави (Coffee Exchange of the City of New York), перейменована у 1916 році в Нью-Йоркську біржу кави і цукру (New York Coffee and Sugar Exchange)
1883 р.	Нью-Йоркська біржа металів (New York Metal Exchange)
1925 р.	Нью-Йоркська біржа какао (New York Cocoa Exchange)
1933 р.	Товарна біржа (Commodity Exchange Inc – COMEX), заснована шляхом злиття чотирьох ф'ючерсних бірж: Національної біржі металів (The National Metal Exchange), Нью-Йоркської біржі каучуку (The Rubber Exchange of New York), Національної біржі натурального шовку (The National Raw Silk Exchange) і Нью-Йоркської біржі шкіри (The New York Raw Hide Exchange)

Джерело: Duffie D. Future Markets. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1989. – 584 р.

На біржах торгували продукцією різноманітного асортименту, включаючи бавовну, олію, яйця, каву, какао. У міру первісної індустріалізації аграрної економіки США розширилися номенклатура і розмаїтість ф'ючерсних контрактів.

XX ст. увійшло в історію як епоха важливих змін у всіх сферах життя людини. Науково-технічний прогрес привів до комп'ютеризації, розвитку інформаційних технологій, телекомунікацій [3]. Однак дійсно бурхливий розвиток ринку похідних інструментів одержав тільки з початку 70-х років XX ст. з появою нового сектора ринку – валютних, фінансових і фондових похідних інструментів. Саме в цей період почали інтенсивно формуватися строкові біржі.

Поведінка учасників ринку, прийняття ними рішень, а отже, і розвиток самого ринку похідних фінансових інструментів обумовлені безліччю чинників, що умовно можна підрозділити на дві групи. По-перше, це зовнішні, стосовно окремого учасника чинники, чинники оточення, над якими він не має контролю, але які безпосередньо впливають на показники його діяльності. І, по-друге, внутрішні, стосовно учасника фактори [4, с. 50].

До першої групи слід віднести зміни у міжнародній фінансовій структурі, зокрема: зростання світового ВВП; коливання валютних курсів (крах

системи фіксованого валютного курсу); коливання процентних ставок; зростання ролі інституційних інвесторів; глобалізація світових фінансових ринків; податкова асиметрія; НТР.

У свою чергу до внутрішніх чинників, що визначають поведінку економічних суб'єктів на фінансових і товарних ринках, відносять: потребу в ліквідних і дохідних напрямках вкладення засобів; необхідність зниження вартості залучення засобів і обмеження ризиків; підвищення кваліфікації персоналу, розвиток спеціальної прикладної області – фінансової інженерії і ризик-менеджменту [4, с. 69].

Ринок інноваційних фінансових інструментів в економіці України тільки починає зароджуватися, тому слід використовувати принципи функціонування які склались історично, проте слід враховувати вітчизняні реалії.

Література

1. Duffie D. Future Markets. – Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1989. – 584 p.
2. Рубцов Б.Б. Мировые фондовые рынки: Современное состояние и закономерности развития. – М.: ФА, 2000. – 312 с.
3. Siegel D.R., Siegel D.E. The Futures Markets: The Professional Trader's Guide to Portfolio Strategies, Risk Management & Arbitrage. – Probes Publishing Company, 1994. – 145 p.
4. Маршал Дж.Ф., Бансал В.К. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
5. Сохацька О.М. Біржова справа: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 602 с.

УДК 330.477

Доц. Є.М. Боришук, канд. фіз.-мат. наук – Львівська КА

КОНЦЕПЦІЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Запропоновано модель еколого-економічної системи для дослідження проблем стійкого розвитку. Подано характеристику глобальної еколого-економічної системи.

Ключові слова: стійкий розвиток, система, системний аналіз, екологізація, еколого-економічна система.

Doc. Ye.M. Borshuk – Commercial Academy of Lviv

Conception of sustainable development in context of civilization development

For research of problems of steady development the model of the ecological-economic systems is offered. It is given description of the global ecological-economics system.

Keywords: sustainable development, system, systems analysis, ecologization, ecological-economics system.

В одній з останніх доповідей Римського клубу [1] відзначається, що бюрократичний соціалізм зазнав фіаско, бо не хотів визнавати економічної реальності, а своєю чергою, ринкова економіка може розвалитися, якщо не відображатиме екологічної реальності. Концепцію екорозвитку, яка полягала у переході від економічного до еколого-економічного розвитку, вперше було представлено на Першій Всесвітній конференції з навколишнього середовища, що відбулась у Стокгольмі у 1972 р. Після Стокгольмської конференції з'явилась значна кількість наукових розробок, присвячених проблемам екорозвитку.

До головних завдань екологізації економіки можна зарахувати [2, 3]: